

Sebastian Wielosz
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1902-8751>
e-mail: sebastian.wielosz@uj.edu.pl

Chińska konstrukcja 是.....的 *shì...de* jako przykład konstrukcji ramowej

Mandarin Chinese 是.....的 *shì...de* construction as an example of a cleft structure

Abstrakt

Konstrukcja ramowa istnieje w wielu językach naturalnych, niezależnie od tego, do jakiej grupy czy rodziny językowej należą. Mimo to jest ona w nich realizowana za pomocą różnych rozwiązań syntaktycznych, co wynika z różnorodności typologicznej języków świata. Większość dostępnych monografii i artykułów językoznawczych traktujących o tej kwestii skupia się wyłącznie, bądź w dużej mierze, na języku angielskim. To w opisie tego języka powstał bowiem termin *cleft structure*. Od lat lingwiści zauważają jednak, że podobne konstrukcje istnieją również w innych językach. Jednym z nich jest współczesny standardowy język chiński dysponujący taką strukturą zdania, która spełnia wszelkie warunki, by mogła być nazywana konstrukcją ramową. Badacze zazwyczaj nazywają ją po prostu konstrukcją 是.....的 *shì...de*, często nie zauważając podobieństw z jej odpowiednikami w innych językach. Pierwsza część artykułu poświęcona będzie informacjom ogólnym dotyczącym konstrukcji ramowej w języku naturalnym. Druga natomiast będzie omówieniem najważniejszych kwestii dotyczących tej struktury w języku chińskim.

Słowa kluczowe: konstrukcja ramowa, zdania tematyczno-rematyczne, konstrukcje emfaticzne, konstrukcja ramowa w języku chińskim

Abstract

Cleft sentences appear in a lot of languages, no matter which language group or family they represent, yet they might have different syntactic and semantic properties due to the typological variety of world's languages. The majority of articles and monographs on this topic have been written to recount a certain grammatical relation in English, as this is the language in which the term *cleft sentence* was coined. Linguists noticed years ago that similar structures exist in other languages. Among them there is Mandarin Chinese, which has a structure that meets all the requirements for a frame structure. Yet linguists do not often see the resemblance between the 是.....的 *shì...de* construction and analogical sentence structures in other languages and do not attribute the name cleft sentence to it. The main purpose of this paper is to elaborately present what cleft structures are, as well as to prove that the 是.....的 *shì...de* structure is in fact this type of sentence. The first

part is supposed to provide general information concerning cleft structures in a natural language. The second part is a presentation of most important issues related to the cleft structure in Mandarin Chinese.

Key words: frame structure, cleft sentence, emphatic structure, topic-comment sentence, cleft sentence in Mandarin Chinese

1. Konstrukcja ramowa w języku naturalnym

W pierwszej części przedstawiona jest synteza najistotniejszych z perspektywy autora informacji dotyczących konstrukcji ramowej w języku naturalnym. Obok ogólnego wprowadzenia na temat rzeczzonego rodzaju zdania, autor opisuje również uniwersalne właściwości semantyczne oraz budowę tego typu struktur.

1.1. Konstrukcja ramowa – informacje ogólne

Mimo że aktualne rozczłonkowanie zdania (również: *struktura tematyczno-rematyczna* lub *perspektywa funkcjonalna* – za: Polański 1993: 30), w szczególności zaś konstrukcja ramowa, istnieje w wielu językach naturalnych świata, trudno wskazać ich etymologię. Wynika to przede wszystkim z faktu, że podobne konstrukcje istnieją w językach zupełnie niespokrewnionych i rozwijających się niezależnie od siebie, jak choćby język angielski i chiński czy japoński. Możliwe jest jednak wskazanie początków opisu tego rodzaju zdań. Jak pisze Mathesius (1971: 9), rozważania na temat aktualnego rozczłonkowania zdania pojawiły się już w pracach XIX-wiecznych, przeciwstawione badaniom na temat formalnego rozczłonkowania zdania (m.in. Henryk Weil i lingwiści związani z „*Zeitschrift für Völkerpsychologie*”). Jednak pierwsze wzmianki konkretnie na temat konstrukcji ramowej, która wpisuje się funkcjonalnie w aktualne rozczłonkowanie zdania, pojawiły się w odniesieniu do języka angielskiego na początku XX w. W wydanej w 1906 r. książce poświęconej gramatyce języka angielskiego pt. *The King's English* autorstwa braci Fowler znajduje się liczący trzy strony rozdział omawiający konstrukcję *it...that*, która jednak wówczas nie została nazwana mianem *cleft structure* (Fowler 1906: 104–107). Rzeczona nazwa pojawiła się dopiero w badaniach duńskiego językoznawcy Otto Jespersena, który użył jej w swojej pracy *Analytic Syntax* ukończonej w 1937 r., choć wydanej dopiero znacznie później, bo w 1969 r. Fichtner (1993: 2) podkreśla, że Jespersen nie uznawał omawianej konstrukcji za odrębny typ zdania, a jedynie za modyfikację zdania prostego. Od jego badań rozpoczęło się jednak zainteresowanie

tą kwestią wśród językoznawców, a samo określenie zaczęło być używane w pracach poświęconych różnym językom w obrębie rodziny indoeuropejskiej i z czasem również poza nią. Sama nazwa nawiązuje do znaczenia odczasownikowego rzeczownika *cleft* funkcjonującego w języku angielskim, który znaczy ‘rozszczerzenie’, ‘szczelina’ (za *Cambridge Dictionary*). Dlatego też niekiedy tego typu zdania nazywa się *zdaniami rozszczepionymi* (m.in. Pelc 1991: 206; *Wielki słownik angielsko-polski i polsko-angielski PWN–OXFORD*). Mimo to autor zdecydował się na użycie nazwy ‘konstrukcja ramowa’ (za *Encyklopedią językoznawstwa ogólnego*), ponieważ istotną część niniejszej pracy stanowi opis tej konstrukcji w języku chińskim, w którym nie jest syntaktycznie uzasadnione, aby tego typu zdania tematyczno-rematyczne nazywać rozszczepionymi. Budowa tych zdań bardzo dobrze wpisuje się w znaczenie terminu ‘konstrukcja ramowa’, ponieważ tworzą ją dwa elementy ujmujące zdanie w ramę – omówione zostaną one w części drugiej artykułu.

1.2. Znaczenie konstrukcji ramowej

Konstrukcja ramowa, będąca przykładem aktualnego rozczłonkowania zdania, jest realizowana w językach świata za pomocą różnego rodzaju związków syntaktycznych. Co istotne, jest to rodzaj zdań, w którym uwydatnia się podział tematyczno-rematyczny. Ponieważ zdanie ostrzegawcze dotyczy rematu, wypowiedzenia omawianego typu można nazwać *zdaniami z uwydatnionym rematem* (Huszcza 1983: 100). Wspomniane uwydatnienie może być osiągnięte zarówno prozodycznie – poprzez odpowiednie zaakcentowanie, jak i za pomocą elementów segmentalnych (Bogusławski 1977: 220). W rezultacie ich prymarną funkcją są emfaza i kontrastywność. Niezależnie od języka tego typu struktury zawsze służą wyodrębnieniu oraz podkreśleniu konkretnej informacji w zdaniu – ściślej mówiąc rematu. Jest to szczególnie istotne z perspektywy języków, w których emfaza nie jest realizowana prozodycznie, a gramatycznie lub leksykalnie. Przykładem takiego języka jest współczesny język chiński. Intonacja realizowana jest w nim na poziomie sylaby w tonie, czyli elemencie suprasegmentalnym, który na równi z elementami segmentalnymi stanowi istotną cechę dystynktywną (Zajdler 2010: 24). W językach tonalnych zabiegi prozodyczne nie mogą pełnić funkcji emfatycznych (lub pełnią je w stopniu mocno ograniczonym), w związku z tym to właśnie struktury takie jak konstrukcja ramowa kładą nacisk na konkretne zdanie składowe czy frazę i wyodrębniają ją z reszty zdania (Hartmann, Veenstra 2013: 1; Collins 1991: 54ff). Niezależnie od typologii języka rzeczona struktura kładzie nacisk na element zdania, który jest nową

informacją w dyskursie, dzięki czemu służy doprecyzowaniu lub wprowadzeniu nowej referencji do sytuacji komunikacyjnej. W językach nietonalnych konstrukcja ramowa może występować równolegle z przyciskiem, wówczas wzmocniona jest funkcja wyodrębnienia pożądanej informacji w wypowiedzianym zdaniu (Chafe 1976: 37).

Oprócz tego, że konstrukcja ramowa jest strukturą emfatyczną i kontrastywną, musi być także semantycznie wyczerpująca. Jest ona silnie nacechowana pragmatycznie, w związku z czym zawsze będzie ściśle zależna od sytuacji, w jakiej pojawi się w tekście, oraz od kontekstu pozajęzykowego. Istotne jest, aby w sytuacji komunikacyjnej występowała na końcu i nie wymagała już dalszego doprecyzowania. Jak podkreślają Menuzzi i Teixeira (2015: 64), zdanie omawianego typu zawiera w sobie referencję do świata pozajęzykowego, która jest jedyną możliwością dopuszczalną w danej sytuacji komunikacyjnej i jednocześnie wyklucza odwołanie się do innych elementów rzeczywistości. Oznacza to, że fragment zdania, na który kładzie się nacisk, ma zostać przez odbiorcę komunikatu poprawnie i precyzyjnie zidentyfikowany. Takie zdanie nie może w związku z tym pozostawiać możliwości innej interpretacji czy błędnego odczytania referencji. Kiss (1998: 251) zaproponowała sposób na sprawdzenie, czy dane zdanie z konstrukcją ramową jest semantycznie wyczerpujące. Polega on na zestawieniu zdania zawierającego emfazę ze zdaniem zawierającym negację, będącym odpowiedzią na nie. Przykładowo:

- (1) *Mari egy kalapot nézett ki magának.*
 Maria 1 kapelusz wybrać dla siebie
 'To kapelusz Maria wybrała dla siebie.'
- (2) *Nem, egy kabátot iz ki nézett.*
 NEG jeden płaszcz też wybrać
 Nie, wybrała też płaszcz.'

Zdanie pierwsze jest przykładem na konstrukcję ramową w języku węgierskim. Emfaza dotyczy wyrazu 'kapelusz', który jest referencją do przedmiotu z rzeczywistości pozajęzykowej. Odpowiedź na pierwsze zdanie jest sprawdzianem weryfikującym, czy podana informacja jest ostateczna i nie wymaga doprecyzowania. Gdyby wymagała uzupełnienia, niemożliwe byłoby utworzenie takiej odpowiedzi z zachowaniem logiki języka. Dla porównania, w poniższym przykładzie pojawia się zdanie proste w języku węgierskim, dla którego sprawdzian ostateczności informacji ze zdania (2) kończy się niepowodzeniem.

- (3) *Mari ki nézett magának egy kalapot.*
Maria wybrać dla siebie 1 kapelusz
'Maria wybrała dla siebie ten kapelusz.'

Biorąc pod uwagę powyższe informacje, należy stwierdzić, że aby komunikat z rzeczoną konstrukcją mógł być precyzyjny i końcowy w sytuacji komunikacyjnej, bardzo istotną właściwością tego typu zdań jest określoność, od której zależy przejrzystość nadanego tekstu. W związku z tym w zdaniach musi pojawić się element precyzujący, jak zaimek lub nazwa własna. Mimo iż przekazana informacja jest nowa w sytuacji komunikacyjnej (co jest kwestią szczególnie istotną w przypadku budowy tematyczno-rematycznej zdania), to referencja musi być oczywista i czytelna dla odbiorcy, a więc kategoria określoności jest nieodłącznym elementem tej konstrukcji emfatycznej. Tematem musi być desygnat znany rozmówcom (Huszczka 1983:107). Na ostateczny wydzźwięk tego typu struktur składa się nie tylko semantyka poszczególnych elementów, ale także ich budowa, która omówiona zostanie poniżej.

1.3. Budowa konstrukcji ramowej w językach świata

Aktualne rozczłonkowanie zdania to zjawisko istniejące w wielu językach naturalnych, w związku z czym realizowane jest w nich na różne sposoby syntaktyczne, co zostało już podkreślone we wstępnych rozważaniach. Rozczłonkowanie zdania opiera się na oddzieleniu dwóch składników treści, które w zdaniu są równoznaczne – *tematu* oraz *rematu* (ang. *topic* i *comment*), nazywane również w literaturze odpowiednio: *datum* (to, co jest znane i podane) i *novum* (to, co jest nieznanne i nowe) (Bogusławski 1973: 63; 1977: 147). Hedberg (2000: 891) przyjmuje dla konstrukcji ramowej, będącej podtypem tego typu struktur, pojęcia: *składnik emfatyczny* (ang. *cleft constituent*) i *presuponujący* (ang. *cleft clause*). Pierwszy z nich odpowiada za położenie emfazy na konkretnym elemencie zdania, a więc za przekazanie końcowej i klarownej informacji, najczęściej doprecyzowującej. Drugi składnik z kolei odpowiada za presupozycję zdania, a więc przekazanie określonej, nienacechowanej modalnie treści. Jak wskazuje Mathesius (1971: 11), w przypadku aktualnego rozczłonkowania zdania często występuje szyk odwrotny, subiektywny, który przenosi jądro wypowiedzi na początek zdania. Będzie to szczególnie charakterystyczne w przypadku konstrukcji ramowej, w której mimo odmiennej od zdania prostego funkcji i budowy oraz silnego nacechowania pragmatycznego nie zmienia się presupozycja i asercja zdania wyjściowego, które ma szyk obiektywny. Bogusławski dodaje, że w tego typu

konstrukcjach występuje również zjawisko *zastępowania zwykłego*, a więc użycia wyrażenia w funkcji przedmiotu, o którym mowa – w tym wypadku tematu – co często wiąże się dodatkowo z przyciskiem intonacyjnym w językach, w których jest to możliwe (Bogusławski 1973: 66). Taki przycisk stanowi akcent kontrastywny, który dodatkowo odróżnia omawiane wyrażenia zdaniowe od zdań prostych, z akcentem niekontrastywnym (Polański 1993: 32). W przypadku konstrukcji ramowej za odpowiednie odczytanie zdania odpowiada znaczenie konwersacyjne, a nie konwencjonalne, stąd istotny udział kontekstu i sytuacji komunikacyjnej. Zdania: ‘Jacek zjadł kanapkę.’ oraz ‘To Jacek zjadł kanapkę.’ nie różnią się presupozycją i asercją, a jednak nie można powiedzieć, że są równoznaczne. Przede wszystkim drugie zdanie będzie niezrozumiałe w przypadku, kiedy nie będzie zakotwiczone w odpowiednim kontekście, którym może być np. oskarżenie o zjedzenie kanapki rzucone w kierunku nadawcy takiego komunikatu.

Zdania z konstrukcją ramową zaliczane są przez wielu badaczy do zdań kopularnych, co wynika z tego, że składnik emfaticzny w językach świata często podkreślony jest za pomocą kopuli (spójki), która współtworzy zdanie podrzędne i jest segmentalnym elementem uwydatniającym reumat zdania. Badania dotyczące omawianej struktury obejmowały przez wiele lat głównie język angielski, w którym spójka jest obowiązkowym elementem wchodzącym w jej skład. Podobnie jest m.in. w języku polskim czy standardowym języku chińskim. Nie oznacza to jednak, że w każdym języku kopula jest stałym składnikiem konstrukcji ramowej. Nie wymaga jej np. język arabski, w którym tworzy się ją poprzez transformację tematyzującą (ang. *fronting* lub *topicalization*), a więc taką, która polega na przeniesieniu jednego elementu zdania na jego początek, z jednoczesną tematyzacją oraz zmianą podstawowej struktury zdania. W arabskim podstawowy szyk zdania to VSO, podczas gdy w zdaniach z konstrukcją ramową, to SVO (Kisiyarno, Sarage 2015: 1–3). Ciekawym przypadkiem jest język irlandzki, w którym tego typu struktura może, ale nie musi, być tworzona z użyciem spójki w pozycji inicjalnej w zdaniu. Możliwe jest również utworzenie jej za pomocą nominalizacji, a w przypadku, kiedy zdanie jest odpowiedzią na pytanie typu *wh-*, jest to jedyna poprawna możliwość (Nakamura 2004: 47; McCloskey 1979: 91). Oba przypadki obrazują przykłady (4) i (5):

- (4) *Is é Seán a cheannaigh an leabhair.*
KOP 3SG Sean PART kupić ART książki
‘To Sean kupił te książki.’
- (5) *Seán a cheannaigh an leabhair.*
Sean PART kupić ART książki
‘To Sean kupił te książki.’

Dla porównania, w języku angielskim zdanie z konstrukcją ramową zawierać musi werbalną kopulę *to be*. W prostym, nienacechowanym zdaniu jej funkcją jest przypisanie odpowiednich cech jakiemuś elementowi (najczęściej tematowi zdania), może również służyć za spójkę precyzującą. Oprócz tego pojawia się w zdaniach typu *it- cleft* oraz *wh- cleft* (nazywanych również *pseudoclefts*) (Huddleston, Pullum 2012: 267).

Język polski także jest przykładem języka, w którym omawiana struktura należy do zdań kopularnych. Obok tematu i rematu, a więc datum i novum, w tego typu konstrukcjach pojawia się wyraz pełniący rolę kopuli, choć niebędący czasownikiem, co odróżnia go od analogicznie używanej spójki w języku angielskim. Jest nim partykuła 'to', stanowiąca wykładnik segmentalny podziału tematyczno-rematycznego w zdaniu i pod względem intonacyjno-akcentowym należąca do tematu (Huszczka 1990: 67). Jak wskazuje Tajsner (2015: 121), język polski jest jednym z nielicznych języków, w którym konstrukcje ramowe tworzone są za pomocą spójki niewerbalnej. Partykuła 'to' znajduje się zawsze bezpośrednio przed elementem, który podlega emfazie, a więc jest znacznikiem nacisku w zdaniu, co widać w tłumaczeniach do zdań w językach obcych pojawiających się powyżej. Jest to informacja o tyle istotna, że nie zawsze spójka jest prepozycyjna wobec składnika emfatycznego. Przykładowo, w języku hausa należącym do rodziny czadyjskiej języków afroazjatyckich jest postpozycyjna, choć również niewerbalna (Tajsner 2015: 115). Z perspektywy niniejszej pracy istotniejsza jest jednak kwestia kopuli werbalnej, taka bowiem występuje w standardowym języku chińskim. Dokładna budowa i znaczenie konstrukcji ramowej w tym języku zostanie opisana w następnym rozdziale.

2. Konstrukcja ramowa w standardowym języku chińskim

Druga część pracy stanowi omówienie konstrukcji ramowej funkcjonującej we współczesnym języku chińskim. Autor omawia budowę zdania z rzeczoną strukturą, przedstawia jej właściwości semantyczne oraz po krótko przedstawia zdania podobne, niebędące jednak przykładem konstrukcji ramowej.

2.1. Użycie i budowa konstrukcji ramowej w języku chińskim

We współczesnym standardowym języku chińskim za szyk podstawowego, nienacechowanego zdania przyjmuje się kolejność SVO. Istnieje jednak szereg takich zabiegów gramatycznych, które przenoszą dopełnienie przed czasownik. Częstotliwość występowania szyku SOV w języku jest więc również wysoka. Frekwencyjność użycia zdań z szykiem SVO wyliczono na 56% (m.in. Lin 2005: 19; Lin, Shu 2013: 35). Jak podkreśla Zajdler (2010: 31), reguły dyktujące pozycyjność wyrazów w zdaniu chińskim oraz schematy szyku zdania są tak naprawdę w pewnym stopniu umowną cechą typologiczną. Zabiegi takie, jak topikalizacja, inwersja, a także użycie partykuł zmiany szyku, powodują, że trudno mówić o wyraźnie dominującym schemacie zdania. Podobnie uważa Künstler (2000: 236), który z kolei podaje w wątpliwość trójdzielność podstawowych elementów w zdaniu. Często dopełnienie traktuje się jak integralną część czasownika, szczególnie w przypadku czasowników rozdzielnych (ang. *verb-object verbs*). W zdaniach chińskich powszechne są również przymiotniki predykatywne i czasowniki nieprzechodnie, które wykluczają użycie dopełnienia. Oprócz tego, typem zdań odbiegających od schematu SVO są nazywane przez Künstlera „zdaniami spójkowymi” struktury z kopułą, a więc także konstrukcja ramowa. Struktura tematyczno-rematyczna jest przez niektórych badaczy traktowana jak podstawowa w przypadku tzw. *języków topic-prominent*, a więc takich, w których temat jest wiodący. Konstrukcja ramowa jako podtyp tego rodzaju zdań jest z ich perspektywy szczególnie istotna (Li, Thompson 1976: 462). W przypadku języka chińskiego, który stanowi przykład wspomnianego języka, temat pełni rolę wiodącą, a informacja, którą wprowadza w zdaniu, niezupełnie odpowiada tematowi w języku angielskim czy też polskim. W takim zdaniu temat nie wskazuje na to „o czym jest zdanie”, ale raczej jest „ramą, która ujmuje zdanie”, a więc wspomniana we wcześniejszych rozważaniach transformacja tematyzująca nie wiąże się z kontrastywnością występującą np. w przypadku języka angielskiego (Chafe 1976: 50).

Zdania tematyczno-rematyczne z konstrukcją ramową w języku chińskim tworzone są za pomocą dwóch morfemów: spójki 是 *shì* oraz partykuły nominalizacji 的 *de*. Kopuła w zdaniu prostym i modalnie nienacechowanym służy zestawieniu dwóch elementów równoznacznych. Pojawia się tam, gdzie wyrazy czy wyrażenia zawarte w zdaniu nie mogą samodzielnie pełnić funkcji predykatywnych (Sun, Zhan 2013: 762). Z tego względu często uważa się ją za semantycznie pustą. Jak zauważa Niimura (2007: 215), nie jest jednak pozbawiona funkcji semantycznych. Może pełnić funkcję orzekającą,

identyfikującą oraz konkretyzującą. Ta ostatnia będzie kluczowa w przypadku aktualnego rozczłonkowania zdania, służy bowiem konkretnemu wskazaniu na element podlegający emfazie. Drugim elementem tworzącym konstrukcję ramową w języku chińskim jest partykuła strukturalna 的 *de*, która służy denotowaniu różnych relacji syntaktycznych w zdaniu. Nazywana jest często partykułą dzierżawczą, ponieważ jedną z jej funkcji jest wyrażenie posesywności, stanowi więc odpowiednik dopełniacza w językach flekcyjnych. Oprócz tego, może być używana do tworzenia przydawki prepozycyjnej wobec rzeczownika, ma również szereg innych zastosowań w zdaniu (Lin 2005: 160). W zdaniach z konstrukcją ramową partykuła 的 *de* ma jednak zupełnie odmienną funkcję i służy utworzeniu nominalizacji, którą jest całe zdanie podrzędne ujęte w ramy omawianej struktury. Co za tym idzie, jest podstawą procesu gramatycznego, który czasownik, frazę werbalną czy nawet całe zdanie zmienia we frazę nominalną (Li, Thompson 1989: 575).

Podstawowa budowa zdania z konstrukcją ramową biorąc pod uwagę powyższe informacje, to: NP KOP NOM PART, a więc kolejno podmiot, spójka 是 *shì*, fraza nominalna i partykuła 的 *de* (Traugott, Zhan 2015: 2). Nie jest to jednak sztywna struktura i jest zależna od tego, co ma stanowić składnik emfaticzny zdania, a więc który element stanowi uwydatniony reumat. Emfazie podlega bowiem zawsze wyraz (czy też wyrażenie) znajdujący się bezpośrednio po kopuli. Reszta zdania, która podlega nominalizacji, będzie z kolei składnikiem presuponującym. Ponadto, różna może być także pozycja dopełnienia bliższego w takim zdaniu. Jedynie w przypadku, kiedy jest nim zaimek osobowy, wymagana jest pozycja przed partykułą 的 *de*. W pozostałych przypadkach dopełnienie może pojawić się również na końcu zdania. Oba przypadki obrazują poniższe zdania (6) i (7), przykład (8) pokazuje natomiast niepoprawnie utworzoną konstrukcję z zaimkiem osobowym na końcu.

- (6) 我是昨天喝茶的。
wǒ shì zuótiān hē chá de
 1SG KOP wczoraj pić herbata PART
 'To wczoraj piłem herbatę.'
- (7) 我是昨天喝的茶。
wǒ shì zuótiān hē de chá
 1SG KOP wczoraj pić PART herbata
 'To wczoraj piłem herbatę.'
- (8) *我是昨天见的他
wǒ shì zuótiān jiàn de tā
 1SG KOP wczoraj widzieć PART 3SG
 * 'To wczoraj go widziałem.'

Wszelkie zmiany związane z przeniesieniem kopuli przed inny element zdania będą nie tylko strukturalne, ale i semantyczne, w związku z czym omówione zostaną w dalszej części.

2.2. Właściwości semantyczne struktury 是.....的 *shì...de*

Zdania ze strukturą kleftu w języku chińskim nie mogą być utworzone poprzez transformację każdego zdania prostego tematyczno-rematycznego, niemożliwe jest np. utworzenie jej w zdaniu z przymiotnikiem predykatywnym. Jak podkreślają Cao i Zheng (2012: 155), innym koniecznym do zaistnienia warunkiem sematycznym jest umiejscowienie opisywanego wydarzenia w przeszłości, ewentualnie w przyszłości, pod warunkiem, że jego zaistnienie zostało już przesądzone i jest pewne. Wyraża więc pewność lub silne przeświadczenie, co wpisuje się w opisaną już powyżej cechę omawianej struktury dotyczącą tego, że przekazywana informacja musi być końcowa i wyczerpująca. Jest to szczególnie istotne z perspektywy języka chińskiego, który zaliczany jest do języków bezczasowych – nie posiada bowiem gramatycznych wykładników czasu. Deiktyczność temporalna realizowana jest jedynie w warstwie leksykalnej. Konstrukcja ramowa może dodatkowo podkreślać czas referencji, mimo że sama w sobie nie ma właściwości temporalnych. Ponadto, ponieważ spójka 是 *shì* ma funkcję konkretyzującą, istotna w jej przypadku jest wspomniana już określoność, bez której niemożliwe byłoby utworzenie tej struktury. Aby wykazać, że chińskie zdanie z omawianą konstrukcją przekazuje wyczerpującą i końcową informację, można wykorzystać sprawdzian autorstwa Kiss (1998):

- (9) 玛丽是买一辆车的。
Mǎlì shì mǎi yī liàng chē de
Maria KOP kupić 1 KLAS samochód PART
'To samochód kupiła Maria.'
- (10) 不是, 她也买了一辆自行车。
bù shì , tā yě mǎi le yī liàng zìxíngchē
NEG KOP , 3SG też kupić PART 1 KLAS rower
'Nie, kupiła też rower.'

Ze względu na to, że składnik emfaticzny zawsze wskazywany będzie w konstrukcji ramowej przez kopulę 是 *shì*, można wyróżnić różne jej typy w zależności od tego, na co kładą nacisk:

- struktura z emfazą okolicznika – w tym np. emfaza czasu, lokalizacji, celu, sposobu, narzędzia, kierunku itp. – najobszerniejsza grupa obejmująca nacisk na wszelkie okoliczności sytuacji denotowanej przez czasownik w nominalizowanej frazie (przykład (11)),

- struktura z emfazą agensa – nacisk na wykonawcę czynności denotowanej przez czasownik w nominalizowanej frazie (przykład (12)),
- struktura z emfazą dopełnienia – nacisk na dopełnienie bliższe wchodzące w skład grupy orzeczeniowej w nominalizowanej frazie (przykład (13)).

- (11) 我是昨天买车的。
wǒ shì zuótiān mǎi chē de
 1SG KOP wczoraj kupić samochód PART
 ‘To wczoraj kupiłem samochód.’
- (12) 是我昨天买的车。
shì wǒ zuótiān mǎi de chē
 KOP 1SG wczoraj kupić PART samochód
 ‘To ja wczoraj kupiłem samochód.’
- (13) 我昨天是买车的。
wǒ zuótiān shì mǎi chē de
 1SG wczoraj KOP kupić samochód PART
 ‘To samochód wczoraj kupiłem.’

W przypadku ostatniego zdania, mimo że bezpośrednio po spójce znajduje się czasownik, to nie on podlega emfazie. Podobnie jak w języku angielskim, konstrukcja ramowa nie może służyć podkreśleniu czasownika. Czasownik nie może jednak pojawić się przed spójką, stąd taki szyk wyrazów. Ta informacja jest szczególnie ważna, ponieważ omawiana konstrukcja w języku chińskim nie jest jedyną, która wykorzystuje kopulę 是 *shì*. Może ona pojawić się w zdaniach o funkcji predykatywnej, w których również pełni funkcję emfatyczną. Wówczas podkreśla czasownik. Pojawiać się może także równoległe z partykułą aspektu dokonanego, co niemożliwe jest w przypadku konstrukcji ramowej (przykład (14)). Może także pojawiać się w zdaniach o strukturze tematyczno-rematycznej w sytuacji, kiedy predykatem jest przymiotnik, jak w zdaniu (15).

- (14) 玛丽是打了我。
Mǎlì shì dǎ le wǒ
 Maria KOP uderzyć PART 1SG
 ‘Maria, to mnie uderzyła!’
- (15) 玛丽是很可爱。
Mǎlì shì hěn kě'ài
 Maria KOP bardzo uroczy
 ‘Maria, to jest urocza!’

Oprócz tego, istnieją w języku chińskim takie zdania, które w swojej strukturze wykorzystują zarówno morfem 是 *shì*, jak i partykułę 的 *de*, przez co budową są zbliżone do konstrukcji ramowej. Nie spełniają one jednak warunków, by być do nich zaliczane, w związku z czym nazywane są

pseudocleftami. Przede wszystkim 是 *shì* wówczas nie ma funkcji emfaticznej. Po drugie, w tego typu zdaniach podmiotem nie jest agens, a ulegające transformacji tematyzującej dopełnienie bliższe. Ponadto, partykuła 的 *de* w tym wypadku jest markerem tego, co Lin (2005: 160) nazywa aspektem substytucyjnym, a więc stanowi substytut jakiegoś wyrazu, który nie pojawia się w zdaniu, a pozostaje w domyśle. Ten rodzaj konstrukcji obrazuje zdanie (16).

- (16) 宫保鸡丁是他昨天吃的(食物)。
 gōngbǎojīdīng shì tā zuótiān chī de (shíwù)
 kurczak Gongbao KOP 3SG wczoraj jeść PART (jedzenie)
 ‘Kurczak Gongbao jest tym, co on wczoraj jadł.’

Z perspektywy powyższych rozważań, szczególnie istotne było omówienie właściwości konstrukcji ramowej w języku naturalnym. Biorąc pod uwagę przedstawione informacje na temat tego rodzaju konstrukcji w języku chińskim, wyraźnie widoczne jest, że zarówno ze względu na jej budowę, jak i znaczenie, może ona być zaliczona do zdań z konstrukcją ramową. Ponadto, dopiero poprzez omówienie chińskiej struktury możliwe było wykluczenie pozornie podobnych zabiegów gramatycznych jako odległych semantycznie od omawianego typu zdań.

Wnioski

Omówienie, które znalazło się w pierwszej części niniejszej pracy, pozwoliło na wyłuskanie najważniejszych informacji dotyczących konstrukcji ramowej w języku naturalnym. Druga część z kolei stanowi syntezę najistotniejszych z perspektywy autora informacji dotyczących tej struktury w języku chińskim. Poczynione obserwacje i zestawienie konstrukcji 是.....的 *shì...de* z uniwersalnym modelem semantycznym i strukturalnym rzeczonych zdań pozwoliły na wykazanie, że należy ją traktować jak reprezentanta zdań tematyczno-rematycznych ujętych w konstrukcję ramową. Jest to szczególnie istotne w przypadku synchronicznych badań nad językami świata, ponieważ pozwala na zestawienie ze sobą struktur w językach zupełnie odmiennych typologicznie i może stanowić bazę do dalszych rozważań dotyczących semantycznej struktury głębszej tego typu zdań.

Skróty

- NEG – negacja
 SG – liczba pojedyncza
 KOP – kopula
 PART – partykuła
 ART – rodzajnik
 NP – fraza nominalna
 NOM – nominalizacja
 KLAS – klasyfikator

Literatura

- Bogusławski A. (1973): *O rozczłonkowaniu treściowym wypowiedzenia*. [W:] *Semiotyka i struktura tekstu*. Red. M.R. Mayenowa. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 63–70.
- Bogusławski A. (1977): *Problems of the Thematic-Rhematic Structure of Sentences*. Warszawa.
- Chafe W.L. (1976): *Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View*. [W:] *Subject and Topic*. Red. C.N. Li. New York–San Francisco–London, s. 25–56.
- Collins P. (1991): *Cleft and Pseudo-Cleft in Constructions in English*. Londyn.
- Fichtner E.G. (1993): *Cleft sentences in English: A comprehensive view*. “Word” 44(1), s. 1–30.
- Fowler H.W. (1906): *The King’s English*. Oxford.
- Haartman K., Veenstra T. (red.) (2012): *Cleft structures*. Amsterdam–Philadelphia.
- Hedberg N. (2000): *The Referential Status of Clefts*. “Language” 76(4), s. 891–920.
- Huddleston R., Pullum G.K. (2012): *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge.
- Huszczka R. (1983): *O pewnych uniwersaliach w tematyczno-rematycznej strukturze zdania*. [W:] *Tekst i zdanie. Zbiór studiów*. Red. T. Dobrzyńska, E. Janus. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 97–124.
- Huszczka R. (1990): *Tematyczno-rematyczna struktura zdania w językach różnych typów. (Normalny podział tematyczno-rematyczny)*. [W:] *Tekst w kontekście. Zbiór studiów*. Red. T. Dobrzyńska. Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 55–96.
- Jespersen O. (1937): *Analytic Syntax*. Chicago.
- Kisiyarno H., Sarage J. (2015): *English and Arabic Cleft Sentences as Subject Prominence*. “International Journal on Studies in English Language and Literature” 3(12), s. 1–5.
- Kiss K. (1998): *Identificational Focus versus Informational Focus*. “Language” 74(2), s. 245–274.
- Künstler M.J. (2000): *Języki chińskie*. Warszawa.
- Li C.N., Thompson S.A. (1976): *Subject and Topic: A New Typology of Language*. [W:] *Subject and Topic*. Red. C.N. Li. New York–San Francisco–London, s. 457–490.
- Li C.N., Thompson S.A. (1989): *Mandarin Chinese. A Functional Reference Grammar*. Los Angeles.
- Lin H.T. (2005): *Essential Grammar For Modern Chinese*. Boston.
- Lin J.X., Shu Z.M. (2013): 华语文教学之汉语语法学论文 *Huáyǔ wén jiàoxué zhī hànǔ yǔyán xué gàilùn*. Taibei.
- Mathesius V. (1971): *O tak zwanym aktualnym rozczłonkowaniu zdania*. [W:] *O spójności tekstu*. Red. M.R. Mayenowa. Przekład M.R. Mayenowa. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 7–12.
- McCloskey J. (1979): *Transformational Syntax and Model Theoretic Semantics: A Case Study in Modern Irish*. London.
- Menuzzi S., Teixeira M. (2015): *Diverse exhaustiveness effects in cleft sentences: A descriptive study*. “Alfa: Revista de Linguística” 59(1), s. 61–91.

- Nakamura C. (2004): *On the cleft sentence and the nominalized sentence in Irish*, "Kyoto University Linguistics Research" 23, s. 47–62.
- Niimura M. (2007): *A syntactic analysis of copular sentences*, "Nanzan Linguistics: Special Issue 3" 1, s. 203–237.
- Pelc J. (1991): *Prace z pragmatyki, semantyki i metodologii semiotyki*. Wrocław.
- Polański K. (red.) (1993): *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław.
- Sun C.F., Zhan F.Q. (2013): *A Copula Analysis of shì in the Chinese Cleft Construction*. "Language and Linguistics" 14(4), s. 755–789.
- Tajsner P. (2015): *On focus marking and predication. Evidence from Polish with some notes on Hausa*. "Lingua Posnaniensis" 57(1), s. 113–138.
- Traugott E.C., Zhan F.Q. (2015): *The constructionalization of the Chinese cleft construction*. "Studies in Language" 39(2), s. 459–491.
- Zajdler E. (2010): *Glottodydaktyka sinologiczna*. Warszawa.
- Zheng Y., Cao F.F. (2012): 华语句法新论, 下 *Huáyǔ jùfǎ xīn lùn, xià*. Taipei.

Źródła internetowe

- Cambridge Dictionary*, <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cleft>>, dostęp: 07.04.2020.
- Wielki słownik angielsko-polski i polsko-angielski PWN–OXFORD*, <<https://oxford.pwn.pl/materialy/1726978/23-zdania-rozszczipione-icleft-sentencesi.html>>, dostęp: 07.04.2020.